

провідну тематику і визначила фактори і причини, що її зумовлювали. Дослідження показує пріоритети, якість наукових пошуків, їхню тяглисть, що істотно доповнює наші знання про реальний розвиток національної культури, її окремих галузей, відтак спонукає відмовитися від стереотипізованих уявлень про критичне завмирання духовного життя в роки війни, зокрема соціогуманітаристики, які виникають від недостатнього володіння матеріалом.

Слід також відзначити добре оформлення роботи, повноцінний науково-довідковий апарат, що включає дев'ять додатків, які несуть велике науково-інформативне навантаження, чотири допоміжні покажчики: імен, географічних назв, організацій, товариств, установ, формувань, періодичних і продовжуваних видань, що значно спрощує пошук необхідного матеріалу.

Загалом робота Л. Головатой – це власне бачення проблеми, оригінальна версія, яка не заперечує існування інших можливих досліджень на цю тему, а навпаки заохочує до їх створення, викликаючи нові ідеї. А це є цінною ознакою справді творчої, новаторської роботи. Інші можливі варіанти інтерпретації матеріалу, на мою думку, не можуть ставити під сумнів цінність наукових підходів автора монографії, адже запропонований нею спосіб розв'язання поставлених завдань може стати і, очевидно, стане прикладом історичного дослідження подібної проблематики для інших дослідників.

Звичайно, оскільки вивчення тематики українського видавничого руху часів Другої світової війни перебуває на початковому етапі, то знайти в монографії, яка є першим представленням цієї наукової проблеми, вичерпні відповіді на всі невіршені і дискусійні питання нереально, тим більше, такої мети авторка перед собою не ставила. Головне значення книжки полягає не тільки в тому, що в ній максимально об'єктивно, наскільки це сьогодні можливо, відтворено цілісну картину цього маловивченого пласту тодішнього культурного світу, яка дозволяє подивитися на нього з іншої, значно ширшої перспективи, ніж та, що пропонується іншими науковцями, але й наочно продемонстровано переваги запропонованих теоретико-методологічних підходів до розв'язання зазначених проблем, що відкривають нові можливості для подальших результативних пошуків.

УДК 94:342.5(477.81/.82)»13/16»

В.М. Шеретюк

ОРГАНИ ВЛАДИ НА ВОЛИНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ ПЕРІОДУ ПІЗНЬОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ТА РАННЬОГО НОВОГО ЧАСУ

(Рец.: Бортнікова А.В. Державна влада та місцеве самоврядування на Волині (кінець XIV – середина XVII) [Текст] : монографія / Алла Василівна Бортнікова. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2013. – 552 с.)

Вийшла у світ монографія, присвячена малодослідженій проблемі вітчизняної історії – організації державної влади та місцевого самоврядування на Волині від кінця XIV до середини XVII ст. Автор книги – А. В. Бортнікова, доцент Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Об'єктом дослідження автор обрав надзвичайно актуальну тему державотворчого дискурсу, як в науковому, так і практично-політичному сенсі. В умовах розбудови української державності значно зростає інтерес широкої громадськості до історії окремих регіонів країни.

Вивчення історії функціонування органів влади на волинських землях саме в цей період допомагає з'ясувати особливості становлення і розвитку правових підстав та організаційних можливостей центральної і місцевої влади, ієрархію та динаміку змін керівного складу урядовців, їхні повноваження і функції, систему самоврядування в містах, механізми відносин верховної та місцевої влади тощо.

Загалом політику центральної влади у цей період було спрямовано на підтримку міст, забезпечення їх належного розвитку. Міста були не лише великими адміністративними центрами з органами державного управління, а й потужними торгово-ремісничими осередками. Їх розташування на перетині торгових шляхів значною мірою визначило характер занять міських жителів, переважна більшість яких займалися торгівлею, ремісництвом, промислами, що сприяло соціально-економічний розвитку міських поселень.

У волинських містах найпоширенішою формою управління була організація їх самоврядування на правових засадах магдебурзького права. Увагу автора зосереджено на становленні та особливостях

функціонування цього права, як у просторі, так і часі, у великокнязівських і королівських містах Луцьку та Володимирі, а також у приватновласницьких містах Ковелі й Острожці.

Автор наголошує на історичній обумовленості запровадження цих норм права, їх залежності від сукупності чинників, які в цілому визначають культуру нації. Конкретно-історичні умови життєдіяльності кожного міста накладали відбиток на форми та специфіку діяльності органів місцевого самоврядування. Доведено, що магдебурзьке право у Великому князівстві Литовському поширювалося під польським впливом, однак це був значною мірою, оригінальний, самостійний процес, і магдебурзьке право тут відрізнялося від міського права в Німеччині та Польщі. Міста Волині переходили на це право поступово, упродовж XV–XVI ст., що було зумовлено сукупністю політичних, економічних та соціокультурних обставин. Цей перехід не означав автоматичної відмови від попередніх, традиційних норм, що діяли на місцях. На Волині процес поширення магдебурзького права розпочався із входженням Волинської землі до складу ВКЛ. Із XV ст. хвиля поширення цього права розтягнулася майже на два століття. На принципах німецького права розвивалися як державні міста, так і значна кількість приватновласницьких міст.

Частіше правова база місцевого управління складала оригінальну суміш прав та звичаїв, яка була притаманною лише для конкретно визначеного населеного пункту, або землі. Можна навіть говорити, що ці норми перебували в постійному русі – відмирили одні й народжувалися інші. Усе це дало можливість констатувати наявність особливого підходу центральної влади до управління містами Волинської землі, відмінностей у структурі та практиці функціонування органів місцевої влади. До такого висновку автор приходять також унаслідок зіставлення порядку роботи владних інституцій Володимира, Ковеля, Луцька й Острожця не лише поміж собою, а й з іншими містами ВКЛ та Речі Посполитої.

Монографія А. В. Бортнікової написана з чітких методологічних позицій. Використання низки загальнонаукових та спеціальних методів пізнання дозволили зробити теоретичні узагальнення, виявити характерні риси і специфіку діяльності державної та місцевої влади, проаналізувати інституційні, структурно-функціональні та соціокультурні чинники суспільно-політичної активності населення, процес соціального розширення тогочасного суспільства тощо.

На особливу увагу заслуговує те, що аналіз становлення та розвитку інститутів влади та управління на теренах Волині здійснено автором в контексті соціально-економічних перетворень та інтеграційних процесів, що відбувалися в Європі. Не залишилась поза увагою дослідниці й проблеми культурних впливів, моральних імперативів поведінки середньовічної людини, зокрема місцевих урядовців, що загалом вписується у контекст дослідження соціальної історії та антропології. Ця проблематика стала предметом ретельного аналізу у підрозділах, присвячених соціально-економічному розвитку волинських міст, вивченню біографій та діяльності місцевих посадовців. Автор не лише намагалася визначити правовий статус окремих верств населення, зокрема міщанства і шляхти, а й показати їх місце в соціальній ієрархії, типові моделі поведінки, спонукальні мотиви окремих вчинків та пануючі на той час цінності.

Дослідження побудоване логічно, збережена послідовність викладу матеріалу, не порушений зв'язок між структурними частинами які розміщені у порядку історичної градації. Рецензована праця також відрізняє науковий стиль викладу, який, у той же час, не перенавантажений занадто складними конструкціями.

Основу джерельної бази дослідження складають документи колекції Литовської метрики. Їх доповнюють матеріали гродських книг Луцька та Володимира, що зберігаються в Центральному державному історичному архіві України (м. Київ), документи Державного архіву Волинської області, матеріали таких видань, як «Акты Западной России», «Акты Южной и Западной России», «Архив Юго-Западной России», «Архів Сангушків», інші збірники документів.

Заслуговує на увагу використання автором широкого кола новітньої літератури вітчизняних та зарубіжних авторів.

Пропонована читачеві книга буде корисною для поглибленого вивчення середньовічної історії не лише Волині, а й українських земель загалом, оскільки події, що відбувалися в цей час у краї, висвітлено в контексті міжнародних суспільно-політичних процесів. Певною мірою видання може слугувати й хрестоматією з історії України та Волинського краю, адже воно містить велику кількість документів.